

HE 151/2024 ilmastolain muuttamiseksi; Ympäristövaliokunnan kuuleminen 24.10.2024

Lakiesityksen pääasiallinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi ilmastolakia. Kunnan ilmastosuunnitelman laatimista koskeva velvollisuus ehdotetaan kumottavaksi. Samalla muutettaisiin lain soveltamisalaa niin, ettei ilmastolakia sovelleta kunnan viranomaisiin. Suomen ympäristökeskus pitäisi edelleen yllä kuntien päästötietopalvelua. Näin tuettaisiin kuntien vapaaehtoisen ilmastotyön jatkumista.

Kuntia koskeva velvoite ehdotetaan kumottavaksi hallitusohjelman mukaisesti osana valtiontalouden sopeuttamista. Hallitusohjelman mukaisesti kuntien ilmastosuunnitelmiin varattu noin 2,8 miljoonan euron vuosittainen määräraha on vuodesta 2024 lähtien poistettu valtion talousarviosta ja julkisen talouden suunnitelmasta. Esitys vähentäisi samalla kuntien tehtäviä ja purkaisi osaltaan sääntelyä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

Nykytila

Ilmastolakiin (423/2022) lisättiin maaliskuussa 2023 kunnan velvoite laatia ilmastosuunnitelma ja päivittää se vähintään kerran valtuustokaudessa. Ensimmäinen ilmastosuunnitelma on laadittava valtuustokaudella 2025–2029. Lain 14 a §:n mukaan kunnan ilmastosuunnitelmassa on oltava vähintään tavoite kasvihuonekaasujen päästöjen vähentämisestä kunnassa, toimet näiden päästöjen vähentämiseksi, tiedot kasvihuonekaasujen päästöjen kehityksestä kunnassa, sekä tiedot suunnitelman toteutumisen seurannasta. Lisäksi kunnan on seurattava suunnitelman toteutumista ja otettava se huomioon kuntastrategiassa ja kunnan toimintakertomuksessa.

Jatkossa kunnan ilmastosuunnitelman laatiminen perustuisi vapaaehtoisuuteen. Suuret ja keskisuuret kunnat ovat keskeisimmät toimijat ilmastopäästöjen vähentämisessä. Valtakunnallisesti merkittävien päästövaikutusten saavuttaminen pienten kuntien ilmastosuunnitelmien avulla on epätodennäköisempää.

Merkittäväällä osalla kunnista on jo ilmastosuunnitelma. Kaikilla yli 100 000 asukkaan kaupungilla ja valtaosalla yli 50 000 asukkaan kaupungeista on ilmastosuunnitelma. Vapaaehtoisesti laadittuja ilmastosuunnitelmia ovat valmistelleet erityisesti isot kaupungit. Vuoden 2023 aikana ilmastosuunnitelman laatineiden kuntien määrä on lisääntynyt. Arvion mukaan vuoden 2024 alussa yli 85 kunnalla Manner-Suomen kunnista on oma ilmastosuunnitelma.

Kuntaliiton viimeisimmän kyselyn (Kuntien ja maakuntien ilmastotyön tilanne 2023-2024) mukaan kunnissa, joilla on ilmastotavoite, asuu yhteensä jo noin 5 miljoonaa suomalaista. Vuonna 2021 vastaava arvio oli yli 4,5 miljoonaa. Vastausten perusteella voidaan arvioida, että yli 90 % suomalaisista asuu kunnissa, joissa on ilmastotavoite, kun vuonna 2021 osuudeksi arvioitiin 80 %.

Pääasialliset vaikutukset

Esityksen vaikutuksia ei voida varmuudella arvioida suhteessa tilanteeseen, jossa kaikki kunnat olisivat laatineet ilmastolain mukaisen ilmastosuunnitelman.

Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoite tuli voimaan maaliskuussa 2023 ilmastolain muutoksen myötä (108/2023). Kunnan tuli lakimuutoksen mukaan laatia ilmastosuunnitelma valtuustokaudella 2025–2029. Suunnitelmaa varten valtionavustusta saaneiden kuntien (62 kuntaa) suunnitelmat valmistuvat viimeistään vuonna 2025. Suunnitelmavelvoitteen toimeenpanosta ja vaikutuksista ei näin ollen ole vielä seurantatietoa.

Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmassa (KAISU) 2022 arvioitiin kuntien ilmastotyön vauhdittamisen päästövähennyspotentiaalia. Kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittamisen arvioitu vaikutus taakanjakosektorin päästöihin oli 0,2 Mt CO₂ -ekv. vuonna 2030 + 0,1 Mt CO₂ -ekv. vuonna 2035. Arvioitu päästövähennyspotentiaali ei koostunut pelkästään kuntien ilmastosuunnitelmista, joten tarkkoja korvaavia toimia ei voida esittää. Tänä vuonna aloitetun seuraavan KAISU:n valmistelun lähtökohtana on joka tapauksessa ilmastolain tavoitteiden saavuttaminen ja se keskittyy tarkastelemaan kokonaiskuvaa.

Kunnan ilmastosuunnitelma on ilmastopolitiikan suunnitelmista erillinen suunnitelma ja täydentää osaltaan ilmastolain suunnittelujärjestelmää. Kunnan ilmastosuunnitelmavelvoitteen kumoaminen ei näin ollen muuttaisi ilmastolain suunnittelujärjestelmää. Valtaosa Suomen kasvihuonekaasujen päästöistä on tälläkin hetkellä jonkinlaisen kunnallisen ilmastosuunnitelman piirissä, ja suurin osa suomalaisista asuu kunnassa, jolla on kokonaan tai osittain ilmastoasioita käsittelevä suunnitelma. Kokonaisuutena voidaan arvioida, ettei muutos ole ratkaiseva ilmastolain tavoitteiden toteutumiselle.

Kunnille ei enää myönnettäisi valtionavustusta ilmastosuunnitelman laatimiseen. Kunnan ilmastosuunnitelmaselvityksen mukaan ilmastosuunnitelman laatimisen kustannukset vaihtelevat hyvin paljon eikä luotettavaa tietoa ole saatavissa. Vuonna 2023 ympäristöministeriön avustus kunnan ilmastosuunnitelman valmisteluun oli enintään 45 000 euroa kuntaa kohti.

Jatkossa kunnat voivat hakea tukea ilmastotoimiin esimerkiksi EU-rahoituksen kautta. Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 -ohjelma edistää alueiden elinvoimaa, työllisyyttä ja hyvinvointia. Ohjelman rahoitus koostuu kolmesta toisiaan täydentävästä rahastosta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR+), Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) ja Oikeudenmukaisen siirtymän rahastosta (JTF). Ilmastoratkaisujen vauhdittaja (ACE) –hankkeessa on tarkoitus jakaa ajantasaista rahoitustietoa ja tukea isojen hankkeiden rahoituksen hakemista.

Kuntien vapaaehtoisia toimia tukisi Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämä päästötietopalvelu. Esityksen mukaan Suomen ympäristökeskus pitäisi edelleen yllä kuntien päästötietopalvelua. Päästötietopalvelun ylläpitäminen jatkuisi lakisääteisenä tehtävänä, joskaan siihen ei enää osoitettaisi 50 000 euron määrärahaa kuten vuonna 2023. Suomen ympäristökeskuksen arvioidaan voivan hoitaa tehtävän olemassa olevilla voimavaroilla ja tehtäviä uudelleen järjestelemällä.

Lausuntopalaute

Esitys oli lausuntokierroksella 24.5.- 5.7.2024. Lausuntoja tuli määräaikaan mennessä 55 kappaletta. Lausunnoissa kuntien ilmastosuunnitelman laatimisen velvoite nähtiin tärkeäksi, ja sen peruminen herätti enemmän vastustusta kuin kannatusta. Velvoitteen jatkamista perusteltiin muun muassa ilmastotyön vaikuttavuudella, jonka katsottiin vähenevän, mikäli se jää vapaaehtoisuuden varaan. Huolta herätti myös kuntien ilmastomuutokseen sopeutumisen heikkeneminen.

Osa lausujista kuitenkin katsoi muun muassa vapaaehtoisuuden ja hallinnollisen taakan keventämisen perustelluksi. Ilmastosuunnitelmien vapaaehtoisuutta ja velvoitteen poistoa perusteltiin kuntien hallinnollisen taakan keventämisellä ja joustavana tapana toimia kunnan ja valtion välillä.

Suomen ympäristökeskuksen päästötietopalvelun lakisääteisen tehtävän jatkaminen sai ainoastaan myönteistä palautetta.

+++